

ПОНЯТТЯ «ІСТОРИЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ» В НАРАТИВНІЙ ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ: ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ХЕЙДЕНА УАЙТА ТА ФРАНКА АНКЕРСМІТА

Статтю присвячено розгляду поняття «історична реальність» у наративній філософії історії. Через аналіз підходів двох представників цього напрямку (Хейдена Уайта та Франка Анкерсмита) демонструється специфіка поняття «історична реальність» як фіктивного динамічного утворення, що не має сталого змісту. Актуальною є порівняльна складова аналізу: підходи Уайта та Анкерсмита досліджувались окремо (у західній науці цим займалися їх учні та представники молодшого покоління, зокрема, Р. Ванн, Є. Доманська, Дж. Замміто, Г. Келнер, К. Лоренц, Н. Партнер; у російській - перекладачі їх творів О. Гаврішина, М. Кукарцева, А. Олейніков, О. Трубіна), але фактично не порівнювалися між собою. Проте саме акцентовані відмінності у концептуалізації поняття «історична реальність» двома дослідниками дають уявлення (що і є метою статті) про деякі обмеження наративної філософії історії та можливості подолання цих обмежень.

Уявлення про історичну реальність є основою різнопланових теоретичних досліджень у сфері історії та культури. Проте поняття «історичної реальності» (та історичного досвіду як можливості пізнання цієї реальності) доволі рідко потрапляє у фокус теоретичного аналізу - можливо, саме через його традиційну аксіоматичність. Дисциплінаризація історії у ХІХ ст. реалізувалась у специфічній формі об'єктивізму, що вимагала від дослідника викреслити себе з процесу відтворення минулого (вимога Л. фон Ранке писати історію «такою, як вона була насправді»), а отже, не залишала місця для самого поняття історичного досвіду минулого. Незважаючи на зусилля герменевтики В. Дільтея, історична думка фактично задовольнялась докантианським та доемпіричним положенням, не маючи аналогів «Критики досвіду» - і зокрема через це стала зручною мішенню текстуалістської критики наративістів. Лише деякі філософи першої половини ХХ ст. вбачали проблему у понятті «історичної реальності» (не розрізняючи, проте, «історичну» та «минулу» реальності): Б. Кроче стверджував, що минула реальність змінюється разом із еволюцією історії та нашими уявленнями про неї, а Р. Дж. Колінгвуд пропонував процедуру повторного програвання минулого у теперішньому (в уяві історика) - у такий спосіб вони концептуалізували минулу реальність як явище одного порядку із реальністю об'єктів навколо нас. У другій половині ХХ ст. єдиною школою, що артикулювала своє розуміння минулої реаль-

ності був конструктивізм (започаткований Е. Оукшотом у 30-х та розвинений Л. Голдстейном у 70-х роках ХХ ст.), у межах якого поняття «минулого» розглядається як сконструйоване істориком на основі документальних матеріалів - отже, такі конструкти можна порівнювати між собою, але не із «безпосередньою» реальністю минулого [1]. Таким чином, минула реальність виявляється не стільки проблематизованою, скільки позбавленою практичної значущості у процесі написання історії. В інших випадках, якщо тема «історичної реальності» і порушується, то лише у вимірі проблеми історичної достовірності (як її очевидний критерій). Отже, «традиційні» концепції «історичної реальності» не проблематизують її об'єктивне існування та можливість її об'єктивного пізнання, і це поняття фактично функціонує як частина історичної істини.

Чи не вперше поняття «історичної реальності» стає предметом концептуальної критики лише потрапляючи у центр дискусій, спровокованих наративним поворотом у філософії історії та культури 70-Х-80-Х років ХХ ст. Це поняття починають розглядати не стільки у зв'язку із навколишньою реальністю (як явище одного порядку із нею), скільки у зв'язку із основами та результатами історичної практики: Поняття «історичної реальності» як об'єкт історичного знання потрапляє у лапки, під питанням опиняються можливі способи пізнання цього об'єкта, проблематизується тотожність «історичної реальності» та «минулого як такого». До опису цього

поняття застосовують терміни на кшталт «ефект», «аура», «ілюзія», «фікція». При цьому нарративізм акцентує увагу на текстуальному характері «історичної реальності» та досліджує механізми її створення і функціонування, але набагато менше зосереджується на проблемах референційності та репрезентативності історичного знання, тобто на проблемах співвідношення «історичної реальності» із «минулим як таким».

Намагаючись експлікувати з усього масиву наративної філософії історії фрагменти, присвячені аналізу саме цих проблем, слід звернутися до двох знакових для цього теоретичного напрямку постатей - американця Хейдена Уайта та нідерландця Франка Анкерсміта.

Х. Уайт є визнаним лідером наративного повороту в філософії історії; його теорію можна розглядати як перехідну від структуралістського до наративістського етапу теорії історичного знання. Варто виокремити роботу «Метаісторія: історична уява в Європі ХІХ століття» 1973 р., що представляє ранній етап творчості Уайта та є улюбленим об'єктом критики з боку прихильників «традиційних» поглядів на історичну дисципліну. Основна частина «Метаісторії» написана ще цілком у дусі структуралізму, тоді як концептуальний вступ до роботи «Поетика історії» (до речі, написаний пізніше за основну частину), у якому можна знайти підхід Уайта до проблеми «історичної реальності», вже містить елементи нарративізму.

Підхід Ф. Анкерсміта до цієї проблеми цікавий у іншій перспективі. По-перше, Анкерсміт виступає як пристрасний «адвокат» уайтівського нарративізму, захищаючи його від «зовнішньої» критики «традиціоналістів». Крім того, його робота «Історія і тропологія: злет і падіння метафори» 1994 р. містить критику наративної філософії історії «зсередини», адже сам Анкерсміт ідентифікував свою теоретичну позицію із цим напрямком. Проблеми «історичної реальності» присвячені, зокрема, розділи «Ефект реальності у історіописанні. Динаміка історіографічної тропології» та «Історизм і постмодернізм. Феноменологія історичного досвіду».

Поняття «історичної реальності» в «Метаісторії» Хейдена Уайта

Х. Уайт не концептуалізує поняття «історичної реальності», на яке спирається, вибудовуючи свою теорію історичної уяви ХІХ століття. Він взагалі намагається уникати цього терміна, надаючи перевагу поняттю історичне поле. А якщо і використовує його, то лише у лапках, так само як і терміни «історія», «минуле», «історичні фак-

ти», таким чином намагаючись дистанціюватися від тих чи інших усталених змістів. Така «метаісторична» позиція Уайта претендує на привілейований «іронічний» погляд, який в удаваній тотожності використання поняття «історичної реальності» різними істориками бачить омонімію - за одним і тим самим терміном приховуються часто несумірні семантичні наповнення (варто згадати також і про привілейовану позицію «іронії» щодо інших тропів у тропологічній системі Уайта) [2].

«Минуле як таке» існує поза свідомістю історика - це Уайт не піддає сумніву (хоча у запереченні «об'єктивного існування минулого» його часто звинувачували критики). Воно заповнене «сутностями» та «подіями», що існують у певному часі та просторі. До них нібито і звертається історик під час дослідження, прагнучи надати їх точний опис. Але тут ми стикаємось із двома взаємопов'язаними проблемами. По-перше, за Уайтом, «минуле як таке» недосяжне для безпосереднього сприйняття - отже, об'єктом власне історичної думки є не події та сутності минулого, але щось інше. По-друге, проблематичною є сама процедура опису, яку історик застосовує щодо свого об'єкта: вона фактично виводить історичне дослідження у дискурсивний вимір, що провокує усі ті питання та інтуїції, які є надбанням сучасної теорії дискурсу.

В одному з пасажів «Метаісторії» Уайт побіжно розрізняє «буквальний» опис того, що відбулось у минулому, та «фігуративний» опис, спрямований на конструкцію правдоподібної оповіді про серію подій (що, знов таки, стались у минулому) [3]. Перший тип опису обслуговує створення хронік та анналів і не належить до власне історичного дослідження, адже саме другий тип використовується у історії-story, створення якої і є амбіцією історії-history. Уайт не піддає концептуальному аналізу це розрізнення: для нього дискурсивний вимір історичного знання (а отже, і предмет зацікавлення) фактично починається з рівня «фігуративного» (риторичного, поетичного) опису. У цьому погляді Уайта відрізняються, наприклад, від більш послідовного підходу Данто, який відносить до дискурсивного виміру і «хроніку», і «історію», але розрізняє їх з позиції історика щодо описаних подій («сучасної» щодо подій у випадку хроніки - та «майбутньої» щодо подій у випадку історії) [4].

Отже, ми маємо «події минулого», які піддаються процедурі «буквального» опису (або, у термінології Уайта, «більш чи менш адекватно відображаються») у документальних джерелах

(хроніках). А вже базуючись на цих джерелах, історик створює історичні факти», які й стають об'єктом власне історичної думки. Уайт, наслідуючи Данто, розрізняє події та факти (висловлювання про події у формі твердження) [5]. Він протиставляє своє розуміння *конструювання* фактів - колінгвудівському *відкриванню* фактів (у документальних джерелах) та наголошує, слідом за Бартом, на виключно лінгвістичному (дискурсивному) вимірі існування фактів.

Але яким чином відбувається створення фактів? На цьому, ще доконцептуальному, рівні дослідження історик, за Уайтом, здійснює процедуру *префігурації* історичного поля - тобто конструювання об'єкта подальшої репрезентації та пояснення [6]. Префігуративний акт є докогнітивним та некритичним - він відбувається на глибинному рівні свідомості та стосується радше сфери «уяви» та «поетики» ніж сфери раціонального пізнання. Префігурація історичного поля відбувається через застосування до нього певного лінгвістичного протоколу: переописування подій хроніки у термінах історика (а не історичного джерела) - а отже, і приписування ним певних функцій та змістів (тобто конструювання «історичних фактів»). Постулюючи «поетичну» природу лінгвістичного протоколу, Уайт описує його різновиди з точки зору домінантного тропу, використаного в ньому (метафора, метонімія, синекдоха, іронія).

Поетичний акт префігурації, що передує формальному аналізу історичного поля, Уайт вважає конститутивним елементом дослідження та його «метаісторичним» базисом, оскільки цим актом історик, по-перше, конструює власний об'єкт аналізу і, по-друге, прирікає себе на певну концептуальну стратегію репрезентації та пояснення свого об'єкта (адже саме домінантний троп визначає як види об'єктів, яким дозволено з'явитись у історичному полі, так і можливі відносини, що гіпотетично існують між ними).

На цьому, вже сконструйованому, об'єкті історичного дослідження історик, за Уайтом, вибудовує нові конструкції, переходячи до концептуального рівня аналізу - застосовує до об'єкта три послідовні типи стратегій створення «ефекту пояснення», кожен з яких має чотири способи артикуляції (реалізація конкретного способу перебуває у певній залежності від домінантного тропу). Це пояснення через побудову сюжету (архетипи роману, комедії, трагедії, сатири), пояснення через формальний доказ (модуси формізму, органіцизму, механіцизму, контекстуалізму) та пояснення через ідеологічний підтекст (тактики анархізму, консерватизму, радикалізму,

лібералізму) [7]. Комбінація цих типів формує певний історіографічний «стиль» (у фукольдіанському смислі поняття) - постійну манеру використання мови, через яку об'єкт дослідження перетворюється на предмет дискурсу.

Таким чином, Уайт вибудовує своєрідну ієрархію історичного дослідження: від минулих подій та сутностей, через тропологічне конструювання фактів - до створення «ефекту пояснення» цих фактів. Поняття «історичної реальності» (історичного поля) функціонує у цій ієрархії, починаючи з рівня «історичного факту» (як сконструйований об'єкт історичного знання, наділений «аурою реальності») та завершуючи рівнем пояснення (як результат пояснювальних конструкцій). Отже, «минула реальність» в уайтівській теорії - як (у непояснений спосіб) певне підґрунтя для «історичної реальності» - виявляється водночас відділеною від неї через неможливість для сприйняття, а отже, і для опису та аналізу. Ці дві «реальності» розрізняє якісний «стрибок у дискурс», який відділяє позалінгвістичне недискурсивне «минуле» від складеної з наративів конструкції «історичного минулого». Уайтівська «історична реальність» виявляється фікцією (в етимологічному смислі латинського «fictio» - зроблене, створене), «als-ob реальністю», водночас текстуальною за природою та похідною від поетичних властивостей уяви.

Таке розуміння «історичної реальності» як об'єкта та результату історичного знання провокує два важливі взаємопов'язані висновки. По-перше, будь-який історичний наратив не можна розцінювати як єдино можливий лише через адекватне забезпечення ним опису та пояснення історичних фактів (адже він сам встановлює природу цих фактів). Його статус залежить від послідовності та узгодженості, тобто від специфічно поетичних властивостей тексту, тому його не можна спростувати новими даними чи теоріями і тому ж не може бути власне «історичного» підґрунтя для визначення одного наративу як «більш реалістичного», ніж інший. Основи для вибору між конкуруючими наративами будуть радше моральні та естетичні, ніж епістемічні [8]. По-друге, вимога сцієнтизації історії є неправомірною, адже передбачає існування переваг одного типу наративу над іншими («ненауковими») і базується на позаісторичних та позаепістемологічних чинниках. Наративна філософія історії («новий історизм» в Уайта) відрізняється від сцієнтичної тим, що перша, на відміну від другої, є критичною до власної поетично-текстуальної складової [9].

Цей підсумок концепції Уайта можна засто-

сувати і до його вл*асної теорії: як влучно помітив Анкерсміт, на відміну від критиків Уайта, що, обстоюючи ту чи іншу версію сцієнтизованої історії (а отже, надто легко беручи до віри «істинність» чи «адекватність» своїх нарисів минулого), закидають йому «тропологічний релятивізм», сам автор «Метаісторії» свідомий проблем та обмежень історії у намаганні правдиво описати минуле. «Метаісторія» Уайта є не стільки викриттям намагань істориків оволодіти «історичною реальністю» та історичною істиною, не стільки демонстрацією неможливості доступитися «минулої реальності», скільки висвітленням наївності позитивістської інтуїції істориків щодо досягнення цієї мети. З цієї точки зору Уайт є меншим «релятивістом», ніж його критики, адже він демонструє різницю між самою реальністю та інтелектуальною конструкцією [10]. «Історична реальність» в теорії Уайта - це не позитивістська даність, але постійний виклик історичній дисципліні в цілому.

Поняття «історичної реальності» в «Історії та тропології» Франка Анкерсміта

На відміну від Х. Уайта, зосередженого здебільшого на аналізі текстуальності історичного твору, Ф. Анкерсміт вносить поняття «історичної реальності» у фокус своїх роздумів. Для нього розуміння природи цього поняття та специфіки його використання різними історичними напрямами є принциповим для концептуалізації розривів та неперервностей у західній історичній традиції.

Зокрема, саме розуміння «історичної реальності» відрізняє «традиційну» історіографію від нарративної (у Анкерсміта - «нова» історіографія). Перша базується на постулаті «подвійної прозорості» історичного тексту: текст є адекватною репрезентацією минулого та водночас прозорим медіумом авторського задуму - отже, «традиційній» історіографії властива імпліцитна ідентифікація реальності минулого та авторської інтенції (що реалізується у різних комбінаціях - від вимоги Ранке елімінувати суб'єктивність та писати історію «такою, як вона була насправді» до розуміння Колінгвудом історії як повторного програвання минулого в уяві історика) [11]. Наративна філософія історії проблематизує цей постулат. Вона критикує уявлення про прозорість тексту як приклад герменевтичної наївності (ігнорування внутрішньої креативності самого тексту та проблематичності процедури інтерпретації тексту в процесі читання). Замінюючи постулат «прозорості» на постулат «непрозорості»,

нарративна філософія історії зосереджує увагу на механізмах функціонування тексту - і таким чином фактично обмежує сферу активності реальністю самого тексту, ігноруючи проблему репрезентації, питання співвідношення тексту та «минулої реальності». Крім того, розглядаючи історичну практику як проектування єдності та послідовності на хаотичне саме по собі минуле, нарративістський підхід виявляється, фактично, теорією індивідуальних текстів, а не історіографії в цілому.

Ф. Анкерсміт вказує на ці обмеження нарративної філософії історії та пропонує шлях їхнього подолання. Він використовує ідею Р. Варта щодо «ефекту реальності» (реальність минулого як ефект, викликаний напругою всередині тексту - між центральною «структурою» оповіді, що асоціюється із авторським задумом, та іррелевантними деталями-«мітками», що сприймаються як симптоми реальності минулого), але виносить її за межі окремого тексту [12]. За Бартом, «ефект реальності» виникає всередині тексту, а не у екстратекстуальних стосунках між минулим та його репрезентацією: застосовуючи певні шифри і правила історик (цілком у дусі нарративізму) не досліджує історичну реальність, але конструює її, а отже, існує своя реальність для кожного репрезентаційного шифру, але нема фундаментальної реальності, що була б основою для репрезентацій [13]. Анкерсміт переносить бартівську теорію у позатекстуальний (чи гіпертекстуальний) діахронічний вимір розвитку історіописання, ідентифікуючи розрізнення «структури» та «мітки» (релевантних та іррелевантних елементів окремого тексту) із розрізненням «минулого» та «теперішнього» (релевантних та іррелевантних елементів історіографічного гіпертексту). Межа між минулим і теперішнім є тим, що не піддається аналізу в конкретному історичному дослідженні (адже сприймається як сама собою зрозуміла), але саме вона детермінує нашу ідею «історичної реальності». Ця межа не є статичною - вона рухається із розвитком історіографії, і те, що кожен новий тип історії (із новою репрезентаційною стратегією) проголошує більш глибоким проникненням у «минулу реальність», виявляється новим кроком від простору минулого до простору теперішнього (простору читача) [14]. Таким чином, Анкерсміт концептуалізує «історичну реальність» як динамічне утворення, що не має сталого змісту (він змінюється разом із еволюцією історіографії), але працює за єдиним механізмом (через опозицію смислоутворюючих та несмислоутворюючих елементів репрезентаційної стратегії), який не

можна експлікувати в рамках індивідуального історичного тексту - його можна виявити лише через аналіз динаміки історіографії, що є водночас динамікою розширення меж історичного гіпертексту (меж «історичного», що відрізняється від «сучасного»).

Репрезентаційну стратегію, на якій базується постмодерністська історіографія, Анкерсміт аналізує через теорію симулякра Бодріяра. «Історична реальність» досяжна лише через репрезентацію, яка настільки ж відтворює наскільки створює її: зображення (репрезентація) передує реальності, заміщує її, робить її майже надлишковою. «Історична реальність» перетворюється на «історіографічну гіперреальність», що пропонує *презентацію* (а не репрезентацію) минулого [15]. Таким чином, історичне дослідження втрачає *глибину* (інвестовану розрізненням між минулим та його зображенням, яке вимагає структурувати реальність на передній та задній плани, важливе та неважливе, різниця між якими і створює ілюзію глибини) і перетворюється на *поверхню*, а «минула реальність» втрачає єдність (яку забезпечували глибинні структури) та розпадається на самостійні фрагменти: метанаративи поступають місцем мікроісторіям.

Отже, здається що поняття «історіографічної гіперреальності» не залишає місця для автономії «минулої реальності». Але Анкерсміт знов пропонує вийти за межі наративізму: він звертає увагу на компенсацію, яку отримує історик за диссолюцію єдності та послідовності «історичної реальності», її фрагментацію - це досяжність окремих подій минулого через автентичний (позатекстуальний) досвід минулого.

Анкерсміт розробляє свою теорію історичного досвіду, базуючись на понятті «ностальгії» [16]. Цей інтенсивний спогад минулого пов'язаний із відчуттям зсуву, зміщення від теперішнього (як центру досвіду) до минулого. Але водночас «ностальгійний» досвід минулого має епізодичний характер, адже події, що викликають ностальгію, є найчастіше не визначними подіями (які є наративною послідовністю минулого), але окремими фрагментами, що втілюють відчуття різниці між минулим і теперішнім. Таким чином, у «ностальгійному» досвіді ми пізнаємо не «минуле як таке», але відстань між сучасним та минулим: у фокус потрапляє саме розрізнення, а минуле і теперішнє редукуються до похідних феноменів.

Специфіка анкерсмітівського «ностальгійного» досвіду стає зрозумілішою порівняно із «традиційним» поглядом на природу історичного досвіду. «Традиційна» історіографія, базуючись

на розрізненні об'єктивної «минулої реальності» та її адекватній текстовій репрезентації, прагне відродження минулого та оволодіння тими досвідними знаннями, що належать минулому (і таким чином елімінує історичний досвід, адже видає минулий досвід за досвід минулого). Історик - «традиціоналіст» займає трансцендентальну позицію, об'єктивуючи минуле (а отже, стає вразливим для наративістської критики), та розташовує категорію розрізнення всередині самого минулого (між його релевантними та іррелевантними елементами), реїфікуючи його.

Навпаки, «ностальгійний» досвід нібито послідовно захищає недосяжність минулого як об'єкта: об'єктом стає саме розрізнення між минулим і теперішнім, до того ж домінуючим у цій парі є теперішнє, адже межа, що відділяє його від минулого, розташовується всередині самого теперішнього (всередині життєвого світу історика). Це провокує зникнення чітких контурів реїфікованого минулого: ностальгійне минуле надає перевагу іррелевантному, незначному (з точки зору «традиціоналістів»), звільняє «мітки» від «структур» (у бартівських термінах), які є предметом наративної єдності та послідовності. Відбувається «дефаміліризація» минулого, систематичний підрив усталених понять про нього, а окремі фрагментарні події минулого отримують «моторошну» незалежність одна від одної (у фрейдівському сенсі «моторошного», «зловісного») [17].

Але ці «моторошні» об'єкти, що опираються об'єктивації та реїфікації минулого як усталеної єдності та послідовності, й презентують минуле як «дефаміліризоване» (як «інше» теперішнє, що втілює відстань між минулим та сучасним), саме завдяки цим своїм якостям стають досяжними безпосередньо через «ностальгійний» досвід. Таким чином, реїфіковане минуле, створене метафорією трансісторичного історика, поступається місцем «ностальгійному» досвіду минулого (як «дефаміліризованого» теперішнього), в якому минуле вже не є зовнішньою «об'єктивною» реальністю «традиціоналістів», але яке відрізняється і від інтратекстуального «ефекту реальності» наративістів.

Х. Уайт в «Метаісторії» та Ф. Анкерсміт в «Історії і тропології» теоретично осмислюють водночас рівень історіографії та рівень філософії історії. Для обох авторів принциповими є нерозривність та однакова інтегрованість цих рівнів як у теорію, так і у практику історичного знання. Обидва дослідники обґрунтовують поняття «історичної реальності» з точки зору наративної філософії історії, наголошуючи на тих її здобутках,

що кардинально відрізняють її від «традиційної» філософії історії. Для Уайта це «новий історизм» на противагу історизму «старому», якому він приписує, насамперед, сциєнтизм та позитивізм. Для Анкерсміта це «нова» історіографія постмодернізму, що протистойть «традиційній» історіографії історизму з її трансценденталізмом та герменевтичною наївністю. Проте, вказуючи на розрив між «новим» та «традиційним» (до якого, зрештою, недиференційовано потрапляє уся теорія історичної думки до 1970-х років), дослідники водночас мають на увазі базовість чи «метаісторичність» своїх висновків для історичного знання в цілому: те, що так чи інакше функціонувало на імпліцитному рівні, набуває у їхніх підходах експліцитного вигляду. Уайт розробляє свою систему, відштовхуючись від аналізу творів істориків та філософів історії XIX ст. (Ранке, Мішле, Токвіля, Буркгарда, Гегеля, Маркса, Ніцше, Кроче) і вписує їх у тропологічну сітку свого варіанта наративної філософії історії. Ф. Анкерсміт вибудовує поняття «ностальгічного» досвіду та «історичної реальності», базуючись здебільшого на матеріалі постмодерністської історіографії (привілейованими об'єктами дослідження для нього є історія ментальностей та мікроісторія), але для нього кожне визначне історичне дослідження має риси постмодернізму [18].

У обох авторів поняття «історичне минуле» протиставляється «минулому як такому» - «об'єктивному» позадискурсивному минулому, хаотичній сукупності минулих подій, недосяжних для безпосереднього сприйняття та аналізу. На відміну від нього, саме «історичне минуле» є об'єктом і результатом історичного знання, яке, претендуючи на осягнення «минулої реальності», конструює натомість фіктивну «історичну реальність». Але підходи дослідників різняться у концептуалізації відносин між цими двома «реальностями». Для Уайта «історична реальність» є продуктом поетичної уяви історика, що реалізується через наративне упорядкування хаотичних подій минулого за допомогою текстуальних тропологічних механізмів. Уайт нібито визнає певну зверненість «історичної реальності» до

«минулого як такого» (зокрема, через введення у свою схему історичного знання рівня «буквального опису подій» документального джерела, який стає основою для поетичної префігурації історичного поля), але фактично в межах його теорії «історична реальність» виявляється замкненою на самій собі, а «минула реальність» виявляється іррелевантною для історичної думки. Історія-history поглинається історією-story.

В Анкерсміта ж «історична реальність» («історіографічна гіперреальність») здається ще більш віддаленою від «минулого як такого»: для нього документальне джерело вказує не на «минуле», а на інші його інтерпретації (адже джерело набуває значення лише через конфронтацію з «теперішнім», до якого належить історик) [19]. Але, відмовляючись від претензій на репрезентацію минулого на користь його презентації, «історична реальність» парадоксальним способом наближається до «минулої реальності». «Історична реальність» Анкерсміта є сумою можливостей «ностальгічного досвіду»: втрачаючи наративну єдність і послідовність, вона набуває хаотичності та фрагментованості, притаманних самому минулому; орієнтуючись на дослідження не «минулого як такого», а «дефамілізованого минулого» (різниця між «минулим» та теперішнім, «минулим» та його репрезентаціями), історична думка виривається за рамки нарративної обмеженості та у розривах текстуальності фіксує симптоми минулого - без лапок.

В обох дослідників поняття «історичної реальності» виявляється динамічним утворенням, позбавленим сталого змісту: для Уайта його наповнення залежить від поетичного підходу конкретного історика, для Анкерсміта - визначається через діахронічний розріз історіографії. Але якщо Уайт зупиняється на демонстрації того, чому історики по-різному вибудовують власну «історичну реальність», вказуючи на позаісторичні («ідеологічні») чинники - і цим закладає фундамент нарративної філософії історії, то Анкерсміт іде далі. Він звертає увагу на те, що взагалі дає змогу історика конструювати «історичну реальність» - і через поняття «ностальгічного досвіду» виходить за межі нарративної філософії історії.

1. Гавришина О. В. Историческая наука в ситуации «постмодерна» // Культура и общество в средние века - раннее новое время. Методология и методики современных зарубежных и отечественных исследований. - М. РАН. ИНИОН. РГУ, 1998. - С. 139-142.
2. Domańska E. Hayden White: Beyond Irony // History and Theory. - Wesleyan University, 1998. - Vol. 37. - № 2. - С. 178.
3. Уайт Х. Метаісторія: Историческое воображение в

Европе XIX века. - Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2002. - С. 13.

4. Данто А. С. Аналитическая философия истории. - М.: Идея-Пресс, 2002. - С. 113.
5. Уайт Х. Метаісторія... - С. 11-13.
6. Там само. - С. 51.
7. Там само. - С. 27.
8. Там само. - С. 500.
9. Уайт Х. По поводу «нового історизма» // Новое

- литературное ободрение.- М.: Издательство «Новое литературное обозрение», 2000.- № 42.- С. 37-46.
10. *Ankersmit F. R. Hayden White's Appeal to the Historians // History and Theory.*- Wesleyan University, 1998.- Vol. 37.- № 2.- С. 187.
11. *Анкерсмит Ф. Р. История и тропология: взлет и падение метафоры.*- М.: Прогресс-Традиция, 2003.- С. 262.
12. *Барт П. Эффект реальности // Избранные работы: Семиотика. Поэтика.*- М.: Прогресс, 1994.- С. 392-400.
13. *Барт П. Дискурс истории // Система моды. Статьи по семиотике культуры.*- М.: Издательство им. Сабашниковых, 2003.- С. 427-441.
14. *Анкерсмит Ф. Р. История и тропология...*- М.: Прогресс-Традиция, 2003.- С. 295.
15. Там само.- С. 359.
16. Там само.- С. 366-389.
17. Там само.- С. 410.
18. Там само.- С. 321.
19. Там само.- С. 329.

K. Bilash

THE CONCEPT OF «HISTORICAL REALITY» IN NARRATIVE PHILOSOPHY OF HISTORY: INTERPRETATIONS OF HAYDEN WHITE AND FRANK ANKERSMIT

The article examines the concept of «historical reality» in narrative philosophy of history. The analysis of approaches of this trend's two representatives (Hayden White and Frank Ankersmit) demonstrates particularity of the concept of «historical reality» as a fictional dynamic composition that has no stable content. Accentuated differences in two researchers' apprehension of the concept enlighten limitations of narrative philosophy of history and possibilities to overpass these limitations.